

Литвин О. Г.

Національний університет «Львівська політехніка»

ТЕРМІНИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ДІЇ ТА ПРОЦЕСУ В ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ПРАЦЯХ

Стаття присвячена проблемі творення й особливостям функціонування віддієслівних іменників на матеріалі українських термінографічних праць. Описано найхарактерніші словотвірні моделі іменників-девербативів. Актуальність теми зумовлена потребою вносити використання віддієслівних іменників у технічній термінології, враховуючи національні зразки термінотворення. Віддієслівні іменники мають потенціал передавати різні аспекти дії, їх правильне вживання дає змогу якнайточніше передати сутність позначуваного поняття, уникнути омонімії, паронімії, полісемії та небажаної синонімії всередині терміносистеми. Метою дослідження є проаналізувати терміни на означення процесових понять, утворені за словотвірною моделлю «основа дієслова + суфікс -нн(я)», прослідкувати особливості вживання цих термінів-девербативів у різні історичні періоди. Застосувавши описовий, порівняльний метод, простежуємо проникнення у впорядковану і чітку систему технічної термінології ненормативних суфіксальних морфем на різних етапах розвитку вітчизняної термінології у ХХ ст. Для опису досліджуваних даних та їх систематизації вдавались до методів емпіричного дослідження – спостереження, порівняння, екстраполяції.

Дослідження термінів на позначення дії та процесу показало, що українські лексикографи визначили схеми перекладу тих російських термінів, які утворено від дієслів доконаного виду і здатні передавати ще й значення незавершеного процесу. Укладачі проаналізованих словників прагнуть розрізняти назви тривалих і разових предметнених дій, а також їх наслідків за допомогою словотвірних засобів. Доведено, що причиною явища словотвірної інтерференції, яке практично вилучило з української технічної термінології словотвірну модель -ова-нн(я) (з наголосом на о) на позначення наслідку дії, є екстралінгвальні чинники.

Ключові слова: термін, термін-девербатив, мовна норма, технічна термінологія, предметна дія, словотвірна модель, лексикографічні праці.

Постановка проблеми. Творення термінів – це планомірний процес, що передбачає врахування наявних у певній галузі термінології системних зв'язків. До наукового терміна висувають такі вимоги: однозначність, короткість, словотворча та словосполучна здатність терміна, органічне звучання і написання відповідно до норм української літературної мови. «У формуванні галузевих терміносистем на національній основі щонайважливіше зберегти ідентичність нових термінів властивим українській мові способам творення слів і словотвірним типам» [4, с. 3], усунути непродуктивні словотвірні моделі, що сприятиме унормуванню термінології загалом. Актуальність дослідження зумовлена високою питомою вагою та дериваційною перспективністю термінів, що вказують на назви предметнених дій і процесових понять. Укладачі деяких термінографічних праць прагнуть розрізняти відтінки дієслівної семантики таких науково-технічних термінів залежно від того, якого виду (недоконаного чи доконаного) є твірне дієслово, беручи до уваги те, що для української мови, на відміну від російської, не властиво використовувати двовидові дієслова. Однак аналіз наукових праць не дає підстав стверджувати, що такі тонкі відтінки семантики відчують фахівці з природничих наук і представники технічної інтелігенції [14]. Аналіз і систематизація терміноодниць, утворених за словотвірною моделлю *основа дієслова + суфікс -нн(я)*, дасть змогу усунути мовленнєві помилки в науковому стилі, не порушувати терміносистеми різних галузей знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українське термінознавство має чималу низку наукових праць, де висвітлено питання термінотворення. Словотвірну мовну норму досліджували українські мовознавці: С. Караванський [7], Н. Клименко, І. Кочан [8], З. Куньч, О. Синяв-

ський [17], І. Фаріон [19]. Серед лінгвістів, які досліджували галузеві терміносистеми, виокремлюємо дослідження: С. Дорошенко (нафтогазової промисловості), О. Литвин (машинобудування), І. Ментинська (комп'ютерна термінологія), Г. Наконечна (хімічна), Л. Харчук (енергетична). Об'єктом досліджень були й терміни на означення процесових понять: формування віддієслівних термінів на прикладі програмної інженерії описала Н. Міщенко [13]; теоретичні та практичні засади творення українських віддієслівних іменників на *(-ння; -ття)* досліджував М. Гінзбург [2], назви опредметнених дій у науково-технічній термінології описували В. Пілецький [14], С. Ярема [21], dokonану й недokonану дію в українській термінології – В. Моргунюк; найпродуктивніші засоби творення іменників-девербативів у комп'ютерній термінології досліджували І. Ментинська та Г. Наконечна [12].

Постановка завдання. Метою дослідження є проаналізувати терміни на означення процесових понять, утворені за словотвірною моделлю *основа дієслова + суфікс -нн(я)*. Як бачимо зі сказаного вище, ця проблема уже порушувалась, але нині часто виникають помилки в наукових працях фахівців технічних спеціальностей щодо вживання термінів процесових понять. У цьому дослідженні хочемо показати руйнування мовної норми внаслідок помилкового застосування словотвірної моделі на прикладах, зафіксованих у перекладних (російсько-українських) термінографічних працях, прослідкувати різні підходи до вживання цих термінів, показати руйнування мовної норми, звернути увагу на нормативні терміни.

Метою статті є аналіз низки лексикографічних джерел, які виходили в різні періоди розвитку науково-технічної термінології і фіксують терміни процесових понять. У цьому дослідженні звернемо нашу увагу на терміни, утворені за словотвірною моделлю *основа дієслова + суфікс -нн(я)*, розглянемо особливості вживання цих термінів у різні історичні періоди. Для досягнення мети заплановано реалізувати низку конкретних завдань: 1) вибрати перекладні словники, які вийшли в 20-х – середини 30-х рр., у часи русифікації української термінології (друга половина 30-х – 80-ті рр.), а також у період відродження та розбудови українських терміносистем (90-ті рр.); 2) охарактеризувати параметри подання іменників-девербативів у цих словниках; 3) виокремити практичні функції взятих до аналізу словників під час застосування в технічній термінології в різні періоди розвитку; 4) виявити й окреслити основні

тенденцій, що впливають на використання словотвірної моделі *основа дієслова + суфікс -нн(я)*.

Методи дослідження. У цій статті застосовано переважно описовий метод, який дає змогу узагальнити і класифікувати мовні факти. Використовуємо також порівняльний метод, бо проблема висвітлюється як на синхронному рівні, так і в діахронії, зокрема простежується проникнення у впорядковану чітку систему технічної термінології ненормативних суфіксальних морфем на різних етапах розвитку вітчизняної термінології у ХХ ст. Для опису досліджуваних даних та їхньої систематизації вдавались до методів емпіричного дослідження: спостереження, порівняння, екстраполяції.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні стрімко розвиваються галузеві терміносистеми і в українському термінознавстві актуальними залишаються проблемами термінотворення, над якими працюють фахівці природничих наук і термінологи-мовознавці. І. Кочан наголошує, що термінологічне словотворення не повторює механічні прийоми загальнолітературного творення слів, а відбувається своєрідний «природний відбір» тих способів і конкретних засобів словотвору, які б відповідали вимогам щодо спеціальних найменувань та їх функцій у мові науки [8, с. 202]. Морфологічний спосіб творення термінів є найпродуктивнішим, а в ньому чільне місце належить суфіксації. Мотивувальна основа переважно виражає смислове значення термінів, афікси мають узагальнювальне значення, утворюючи загальні моделі однотипних утворень. У цьому дослідженні розглянемо творення термінів технічних галузей знання за словотвірною моделлю *основа дієслова + суфікс -нн(я)* і простежимо застосування її в українській технічній термінології за зовнішньомовними і внутрішньомовними чинниками,

Словотвірна модель *основа дієслова + суфікс -нн(я)* продуктивна в технічній термінології під час творення дериватів із загальним значенням опредметненої дії, процесів формування, використання та зберігання чого-небудь [10]. Проаналізувавши вживання віддієслівних іменників у художньому й науковому стилях, С. Ярема зазначає, що «мова від цих іменників неточна, оскільки вони мають омонімну форму в називному, знахідному та кличному відмінках однини і множини та ще й у родовому однини. ...треба старатися якомога зменшити кількість термінів на *-нн(я)*, хоч, звичайно, обійтися без них неможливо» [20, с. 8]. В. Пілецький зауважує: «Відсутність семантичних обмежень (суфікс *-нн(я)*) творить науково-технічні терміни з різноманітними частковими словотвір-

ними значеннями), високий ступінь дієслівності, здатність поєднуватися майже з усіма типами твірних основ, у тому числі й найпродуктивнішими, – усі ці чинники сприяють розвитку продуктивності віддієслівних іменників у термінотворі та роблять суфікс *-нн(я)* основним засобом творення нових найменувань назв спеціальних понять різних галузей знань» [14, с. 221]. Важливо зазначити, що терміни такого типу утворюються від українських і від запозичених основ: *добвання, січення, різання, свердлування, шпінтування, мащення, волочіння* тощо.

Кожна мова має власні засоби подавання процесових понять. Засоби української мови почали досліджувати ще в 20-ті роки ХХ ст. О. Синявський класифікував дієслова за доконаністю / недоконаністю, протяжністю / наворотністю (в сучасній термінології – повторюваністю) [17]. На розвиток української технічної термінології вплинула мовна політика, а саме регулювання способів творення термінів за моделями, спільними для російської та української мов. Державні органи безпосередньо втручалися у функціонування мови, унаслідок чого змінювалися мовні форми або засоби. У 30-х рр. ХХ ст. унаслідок розгляду питання про «велике націоналістичне шкідництво в питаннях словотвору української мови» під мовознавчі репресії потрапили іменники дієслівного походження на *-ува-нн(я), -ова-нн(я)*. Перегляд словникової продукції і питання щодо цих словотворчих афіксів викликало гарячі суперечки двох течій: перша – за форми на *-ува-н(ня)* у значенні процесу й *-ова-нн(я)* у значенні субстанціоальному (наслідок, річ, час, місце) і друга – проти форм на *-ова-нн(я)*. Противники форми на *-ова-нн(я)* доводили, що такі терміни почали культивуватися тільки з 1928 р. і за джерело собі мали український правопис 1928 р. («малювання = дія і малювання = малюнки – тільки з таким значенням», с. 25), а фактично ж цього розрізнення жива мова не знала і не знає, словник Б. Грінченка теж не дає підстав розрізняти *-ування* = процес і *-овання* = наслідок: напр., *малювання* означає і дію, і малюнки, а *риштування* означає: 1) «леса» і 2) «постройка лесов». Форма з *-овання* залежить лише від наголосу, а не зв'язана з різним значенням, через що в сучасній мові маємо на кожному кроці змішування форм. Комісія ухвалила резолюцію – вважати основними формами літературної мови дієслівні іменники (від дієслів на *-увати*) на означення дії і наслідку на *-ува-нн(я)*. З іменників на *-ова-нн(я)* із значенням наслідку залишаються тільки ті, які в теперішній практиці

набули широкого вжитку (напр., *риштування, угруповання, спростовання*) [11, с. 155–156]. Варто наголосити на тому, що згодом вилучено з української термінології практично всі терміни на *-ова-нн(я)*. О. Кочерга звертає увагу на те, що після такого втручання висловлювальні засоби, пов'язані з процесовими поняттями, спотворено до невпізнанності, утворилися величезні прогалини у відповідних гніздах спільнокореневих слів і наводить приклад цілого комплексу слів, пов'язаних із поняттям «деформація», засвідчуючи продуктивність вилучених словотворчих засобів: дієслова доконаного та недоконаного виду мають форму *деформувати/здеформувати*; похідні віддієслівні іменники (пов'язані із завершеним/незавершеним процесом) – *деформування/здеформування*; наслідок – *(з)деформовання*; явище – *деформація*; стан – *здеформованість* [9].

Розглянемо «Словник технічної термінології (загальний)» І. Шелудька, Т. Садовського [18]. Характерною рисою цієї термінографічної праці є те, що в ній представлений рівень технічних знань початку ХХ ст., відображений термінологічний апарат, метамова сучасної йому фахової літератури. У цьому словнику прослідковуємо системність в опрацюванні термінологічного матеріалу. Автори широко відтворювали наявні в українській мові альтернативні засоби називання, послідовно використали власне українські засоби словотворення, демонструючи їх потужний потенціал [5, с. 15]. Наприклад: **приложение** – прикладання, прикладення; **п.** (*придавание*) – додавання, додання, додаток (-тку) [18, с. 249]; **прорезинивание** – гумування, гумовання; **просмоливание** – просмолювання, просмолення [18, с. 260]; **приспособление** – пристосовування, пристосування; **приспособление** – пристрій; **пристраивание** – прибудовування, прибудування; **п.** (*камен. постр.*) – примуровувати, примурувати [18, с. 251]; **деформирование, -ровка** – деформування, знеформування, знеформлення [18, с. 60]; **расширение** – розшир (-ру); **р.** (*процесс*) – розширення, розширення [18, с. 278]. Як бачимо з поданих прикладів, словотвірна модель *основа дієслова + суфікс -нн(я)* дуже продуктивна в період «золотого десятиліття термінотворення», а можливості суфікса *-нн(я)* можуть деякою мірою стримувати лише терміни-іменники, утворені безсуфіксним способом. Варто зазначити, що словник широко подає терміни на *-ова-нн(я)* із значенням наслідку. Термін *приспособление* зафіксований в українському перекладі лише як *пристрій*, а в словниках, згаданих нижче, вже знаходимо і значення

дії. Щодо лексикографічних параметрів, автори не зазначають доконаної/недоконаної дії.

Досліджуючи засадничі поняття, пов'язані з подаванням процесів, М. Гінзбург наголошує, що науковці повернулися до активного досліджування цих питань лише після 1991 р., пропонуючи шляхи розв'язання складних термінологічних проблем, пов'язаних з процесами [3].

У «Російсько-українському словнику з машинознавства та загального машинобудування» В. Хільчевського, В. Шашлова [16] фіксуємо терміни на позначення дії та процесу, утворені за словотвірною моделлю *основа дієслова + суфікс -нн(я): деформирование* – деформування [16, с. 44]; *направление* – 1) на́прям, -му, на́прямок, -ку; 2) (*о документе*) на́правлення; 3) (*действие*) на́правлення; (*неоконч – ещѐ*) на́прavlя́ння; спря́мовування, спря́мува́ння, скеро́вування, скерува́ння [16, с. 99]; *приспособление* – 1) (*устройство*) при́стрій, -рою; (*прибор*) прилад, -ду; 2) (*действие*) пристосува́ння; (*неоконч – ещѐ*) пристосо́вування; припасува́ння (*неоконч – ещѐ*) припасо́вування [16, с. 141]; *расширение* – 1) (*действие*) розши́рення; (*неоконч – ещѐ*) розши́рювання; 3) (*состояние*) розши́рення; 4) (*расширяющаяся часть*) розши́рення [16, с. 156]. Ця лексикографічна праця вийшла вже в часи незалежної України, але подає значну кількість термінів, утворених за словотвірними моделями, характерними для періоду русифікації української термінології. Автори, вказуючи на зміни у термінології машинобудування та технічній термінології, не врахували цих змін, бо це б «вимагало значної і тривалої доробки його, що суперечить велінню часу: якомога швидшому розширенню сфери застосування української мови» [16, с. 3]. У словнику подані морфологічні лексикографічні параметри до реєстрового слова (*действие; неоконч – ещѐ; состояние*), адже для української мови, на відміну від російської, характерною рисою є розрізнення назви незавершеного та завершеного процесів, а також їх наслідків не тільки в дієсловах, а й у віддієслівних іменниках-девербативах. У цьому словнику не зафіксовано жодного терміна-іменника на *-ова-нн(я)* із значенням наслідку, але виявлені віддієслівні іменники на *-к(а)* на означення дії, наприклад: **подка́тка** 1) підка́тка, підко́чування; 2) *инстр.* підка́тка; *см. обжі́мка* [16, с. 132]. Саме вживання цього словотворчого афікса зі значенням дії призводить до інтерференції.

Слова близькі за звучанням, але різні за значенням С. Караванський називає «псевдоваріантами»

і звертає увагу на те, що «скасування словотвору «псевдоваріантів» поставило нашу термінологію в залежність від «розвинутої та досконалої мови, поширеної від Калінінграда до Владивостоку». І там, де українці могли обходитися без запозичень і калькувань, їм доводилося позичати і калькувати. Таким чином штучно створювано термінологічний дефіцит української мови» [7, с. 49]. Мовознавець наголошує, що українська мова широко використовувала та використовує модель творення «псевдоваріантів», у мові існують цілі «сім'ї» псевдоваріантів та подає приклади, які широко використовуються в технічній термінології: (*дієслово*) **будува́ти** – (*іменник дії*) – **будува́ння** – (*іменник наслідку дії*) **будо́вання** (*будова*); (*дієслово*) **малюва́ти** – (*іменник дії*) – **малюва́ння** – (*іменник наслідку дії*) **мальо́вання** (*малюнок*); (*дієслово*) **риштува́ти** – (*іменник дії*) – **риштува́ння** – (*іменник наслідку дії*) **ришто́вання** (*підмостки коло будови*); (*дієслово*) **розмалюва́ти** – (*іменник дії*) – **розмалюва́ння** – (*іменник наслідку дії*) **розмальо́вання** (*розпис на стіні*); (*дієслово*) **устаткува́ти** – (*іменник дії*) – **устаткува́ння** – (*іменник наслідку дії*) **устатко́вання** (*обладнання*). С. Караванський показує, яких змін зазнала ця словотвірна модель в УССР: (*іменник дії*) **замалюва́ння** – (*іменник наслідку дії після 1933 р.*) **замальо́вання** (*шкіці*) – (*іменник наслідку дії до 1933 р.*) **замальо́вання**. Він наголошує, що словотвірна модель *-ова-нн(я)* (з наголосом на *о*) «становить термінологічну резерву нашої мови на майбутнє, мова має «псевдоваріанти», що різняться лише наголосом (*обладна́ння* – *обла́днання* (*апаратура*); *пристосува́ння* – *пристосо́вання* (*прилад*)), наголос в українській мові має здатність розрізняти лексичне значення слова» [7, с. 49].

2009 р. набрав чинності Державний стандарт України 3966-2009 «Термінологія. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять». У додатках Г.5.1; Г.5.1.1; Г.5.1.2 розглянуто іменники для позначання процесів та їх наслідків і суворо регламентовано правила словотворення та слововживання, що відповідають структурі української мови. Російським дієсловом *изменя́ть* і *изменить* відповідає один російський іменник *изменение*, що позначає і незавершений процес, і завершений процес, і наслідок цього процесу (*продолжительность изменения, результат изменения та сравнение изменений*). Українською мовою маємо три іменники: *змінювання*, *змінення* та *зміна*. Тому треба правильно вживати ці іменники у словосполучах: *тривалість змінювання, результат змінення та порівнювання змін*.

Те саме стосується: *оцінювання, оцінення й оцінка; подавання, подання й подача; відбивання, відбиття й відбиток; деформування, zdeформування й деформація; устатковування, устаткування й устатковання; розраховування, розрахування, розрахунок* та багато інших [6, с. 20]. Отже, цих вимог повинні дотримуватись усі термінографи.

У «Російсько-українському словнику наукової і технічної мови (термінологія процесових понять)» [1] автори звертають особливу увагу на значення тривалої та завершеної дії і практично доводять, що таке розрізнення, як і виділення назв наслідків дії, має принципове значення, наприклад: **полірування** (*недок. дія*) полірування; (*док. дія*) віполірування; (*наслідок*) полірування, полірובина [1, с. 148]; **приспособлення** (*недок. дія*) пристосовування, припасовування; (*док. дія*) пристосування, припасування; (*виріб*) пристосовання, припасовання; (*устойство*) прїстрій [1, с. 163]. У цьому словнику зафіксовані терміни, із суфіксом *-ова-* на означення наслідку дії, проте, на жаль, не знаходимо таких термінів у багатьох термінографічних працях, виданих після введення в дію ДСТУ 3966-2009.

Наприклад, автори «Російсько-українського словника з інженерних технологій» [15] у передмові зазначили, що особливу увагу звернули на переклад багатозначних віддієслівних іменників російської мови. «Їхні відповідники можуть виражати недоконану (одно- чи багаторазову) дію та доконану дію, а також наслідок (результат) дії, величину чи місце. Іменники на *-ння(я)* з додатковим попереднім суфіксом *-ов* на позначення багаторазової дії часто опущено – перевагу надано стислим формам» [15, с. 9]. У самій лексикографічній праці не подають цього лексикографічного параметра: **приспособлення 1.** пристосовування, прилаштування, припасовування; пристосування, прилаштування, припасування; **2.** прїстрій, *-рою* [15, с. 364]; **приложение 1.** прикладання, додавання; прикладення, додання, додток, *-тку 2.* застосування, застосовування [15, с. 361]; **полирование** полірування (*обробляння поверхні з наданням їй надзвичайного блиску*) [15, с. 339]; **деформирование** деформування, zdeформовування, zdeформування [15, с. 108]. Усе зазначене підтверджує, що «джерело проблеми вживання іменників зазначеної моделі криється в правописі Кагано-

вича – Постишева 1933 р., який вилучив з української мови продуктивну словотвірну модель *-ова-нн(я)* (з наголосом на *ó*), що передавала наслідок дії на противагу до моделі *-ова-нн(я)*, яка передавала процес, і водночас на противагу до моделі *-к-(а)*, яка передавала наслідок» [19, с. 72].

Ми переконані, що українська технічна термінологія має власну систему словотворчих засобів, які впливають на словотвір літературної мови. Проте, як відомо, з часом норми можуть змінюватися під впливом екстралінгвальних (державна мовна політика; логічна структура системи понять, зв'язки і відношення між ними; взаємовплив мовних систем; поширення чужомовних слів; індивідуальне термінотворення), й інтралінгвальних (відбір певних словотворчих засобів і формування словотвірних моделей, що виражають ці значення) чинників.

Висновки і пропозиції. У лексикографічних працях, які фіксують технічні терміни, спостерігаємо намагання термінографів точно відобразити семантичні відтінки російських багатозначних термінів різними словотворчими засобами української мови, тому що завдання словника – подати терміни, утворені за нормативними словотвірними моделями, щоб не допустити вживання кальок, як це найчастіше і відбувається в практиці терміновжитку від 30-их рр. ХХ аж до початку ХХІ ст.

Дослідження термінів на позначення дії та процесу свідчить, що українські лексикографи визначили схеми перекладу тих російських термінів, які утворено від дієслів доконаного виду і здатні передавати ще й значення незавершеного процесу. Укладачі проаналізованих словників прагнуть розрізнити назви тривалих і разових предметних дій, а також їх наслідків за допомогою словотворчих засобів і використовують таку схему: тривала дія – іменник на *-ування(я)*, *-ання(я)*, завершена дія або разова дія іменник із суфіксом *-енн(я)*, наслідок дії – іменник-девербатив з нульовим або іншим суфіксом. Аналіз лексикографічних праць показав, що причиною явища словотвірної інтерференції, яке практично вилучило з української технічної термінології словотвірну модель *-ова-нн(я)* (з наголосом на *ó*) на позначення наслідку дії, є екстралінгвальні чинники. Сучасні лексикографічні праці переважно не фіксують таких технічних термінів, хоч державний стандарт рекомендує цю словотвірну модель.

Список літератури:

1. Войналович О., Моргунюк В. Російсько-український словник наукової і технічної мови (термінологія процесових понять). Київ : Вирий, Сталкер. 1997. 256 с.

2. Гінзбург М. Українські віддієслівні іменники теоретичні та практичні засади українських віддієслівних іменників на *-ння; -ття* на тлі сусідніх слов'янських мов. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2013. № 756. С. 3–11.
3. Гінзбург М. Щодо засадничих понять, пов'язаних із подаванням процесів *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2010. № 676. С. 8–14.
4. Городенська К. Г. Словотвірна варіантність і процеси унормування сучасної української термінології. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. пр. : Київ : КНЕУ, 2003. Вип. V. С. 3–6.
5. Гриценко П., Бріцин В. Цінне джерело формування української наукової мови [передмова]. *Словник технічної термінології (загальний)* / І. Шелудько, Т. Садовський. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2019. С. V–XX.
6. ДСТУ 3966-2009. Термінологія. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять. Чинний від 2001-01-01. Київ, 2000. 30 с.
7. Караванський С. Секрети української мови. Київ : УКСП «Кобза», 1994. 152 с.
8. Кочан І. Словотвірні норми і термінологія. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2(1). С. 202–209.
9. Кочерга О. Мовознавчі репресії 1933 року. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2004. Ч. 35. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n35texts/kocherha.htm> (дата звернення: 15.08.2022).
10. Литвин О. Процеси семантичної інтерференції в українській технічній термінології. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія «Філологія. Журналістика». Київ : Вид. дім «Гельветика», 2022. Т. 33 (72) № 3. С. 34–39.
11. Масенко Л., Кубайчук В., Демська-Кульчицька О. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Київ : Видав. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 399 с.
12. Ментинська І., Наконечна Г. Віддієслівні терміни-іменники в українській комп'ютерній термінології. *Український смисл* : науковий збірник / за ред. І. С. Попової. Дніпро : Ліра, 2017. С. 151–158.
13. Міщенко Н. Формування віддієслівних термінів на прикладі програмної інженерії. *СловоСвіт* : зб. наук. праць учасн. XI Міжнар. наук. конф. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2010. С. 19–25.
14. Пілецький В. Назви опредметнених дій у науково-технічній термінології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2016. № 453. С. 215–221.
15. Російсько-український словник з інженерних технологій : понад 40000 термінів / М. Ганіткевич, Б. Кінаш. 2-ге вид. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2013. 1024 с.
16. Російсько-український словник з машинознавства та загального машинобудування. 2-ге вид., репр. / уклад. : В. В. Хільчевський, В. І. Шашлов. Київ : Техніка, 1991. 240 с.
17. Синявський О. Норми української літературної мови. Львів: Укр. вид-во, 1941. 363 с.
18. Словник технічної термінології (загальний) / І. Шелудько, Т. Садовський. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2019. 612 с.
19. Фаріон І. Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей) : [монографія]. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. 337 с.
20. Ярема С. На теми української наукової мови. Львів : [б. в.], 2002. 44 с.
21. Ярема С. Про вжиток іменників на *-ння* у зв'язку з ДСТУ 3966-2000. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2002. № 453. С. 228–234.

Lytvyn O. G. TERMS DEFINING ACTION AND PROCESS IN LEXICOGRAPHIC WORKS

The article is devoted to the problem of creation and features of the functioning of verbal nouns based on the material of Ukrainian terminographic works. The most characteristic word-forming models of deverbative nouns are described. The actuality of the topic is due to the need to standardize the use of verbal nouns in technical terminology, taking into account national patterns of term formation. Verbal nouns have the potential to convey various aspects of the action, their correct use allows to convey the essence of the denoted concept as accurately as possible, to avoid homonymy, paronymy, polysemy and unwanted synonymy within the term system. The purpose of the study is to analyze the terms used to denote process concepts, formed according to the word-formation model "verb base + suffix -nn(ya)", to trace the peculiarities of the use of these deverbative terms in different historical periods. Applying the descriptive, comparative method, we trace the entry into the ordered and clear system of technical terminology of non-normative suffix morphemes at various stages of the development of domestic terminology in the 20th century. Empirical research methods – observation, comparison, extrapolation – were used to describe the researched data and their systematization.

The study of terms used to denote action and process showed that Ukrainian lexicographers have identified translation schemes for those Russian terms that are formed from perfect verbs and are capable of conveying the meaning of an incomplete process as well. Compilers of the analyzed dictionaries strive to distinguish the names of long-term and one-time objectified actions, as well as their consequences with the help of word-

forming means. It is proved that the cause of the phenomenon of word-forming interference, which practically removed the word-forming model "-óva-nn(ya) (with an emphasis on ó)" to indicate the consequence of an action, from the Ukrainian technical terminology, are extralingual factors.

Key words: *term, deverbative term, language norm, technical terminology, objective action, word-formation model, lexicographic works.*